

Museale activiteiten

Verguisd of gevierd, een museumdirecteur kan het nooit voor iedereen goed doen. Hij is te vernieuwend of te behoudend, te gedurfd of te streng. De scheidende directeur van het Zuiderzeemuseum, Erik Schilp, vindt dat geen probleem. Hij pleit er juist voor dat museumdirecteuren meer verantwoording moeten afleggen. Een collectie is een kostbaar bezit, waarmee je zorgvuldig moet omgaan. Als is het je eigen postzegelverzameling, aldus Schilp.

In dit gesprek met Charlotte van Rappard blikt hij terug op zijn periode als directeur van het Zuiderzeemuseum. Van Rappard was tot 2007 hoofdinspecteur van de Erfgoedinspectie die toezicht houdt op het behoud en beheer van de rijkscollectie. Op dit moment werkt ze aan de totstandkoming van het museale kwaliteitszorgbeleid. Ze is dus de geknipte persoon om Schilp kritisch aan de tand te voelen.

De museum- directeur

Charlotte Zwemmer

Ambacht of abstractie?

CvR: Ik begin met een typerende uitspraak van je: dit museum gaat in lijn door van ambacht naar abstractie. Ambacht kan ik plaatsen, maar waar is de abstractie in het museum te vinden?

ES: Veel ambachten zie je bijna uitsluitend in traditionele zin in musea, terwijl ze ook terugkeren in hedendaagse kunst- en designuitingen. Je kunt het verleden alleen begrijpen vanuit het heden. Dus je mag die ambachten niet op een braderiemaniër betekenis geven: wat niemendalletjes maken en die verkopen voor een paar euro. Je kunt beter kijken wat er nu mee gebeurt en dat afzetten tegen vroeger.

CvR: Design is geen abstractie. Ambachten zijn net zo goed abstractie. Dat zie ik ook als ik kijk naar Japanse prenten. Het minimale doen met het maximale resultaat: dat is een van de wezenlijke kenmerken van ambacht. Wat is de abstractie in design? Om je te provoceren: design is overdaad.

ES: Dat soort design bestaat inderdaad, maar ik zal je een mooi voorbeeld geven van wat waarschijnlijk mijn laatste aankoop is, wederom gegoten in de vorm van een opdracht.

Erik Schilp
Foto: Koos Breukel

De ontwerpers Scholten & Baijings kozen vijf beschilderde meubelen uit onze collectie en maakten daarvan een hedendaagse variant, gebruik makend van de ambachten die nog te vinden zijn (*zie het artikel in dit nummer*). Dat zijn abstraheringen van het origineel, waarbij de ideeënrijkdom bewaard blijft, maar aangepast aan een hedendaagsheid, die daardoor een verband legt.

CvR: De oorsprong van het museum was natuurlijk het bewaren van monumenten en het leven dat daarin geleefd werd. Jij zegt: de ideeën blijven bewaard. Maar je kunt ook zeggen: het metier wordt bewaard. Dat is op zich heel waardevol. Is de uitspraak dat ideeën worden bewaard niet van een te hoge filosofische waarde?

ES: Volgens mij komt dat op hetzelfde neer. Neem bijvoorbeeld de vrouw die de wilgentenen vlocht voor *Woven Willow*, een andere serie van Scholten & Baijings. Zij is de enige in Nederland die dat nog doet. Als zij geen opdrachten meer krijgt, dan sterft het ambacht van het vlechten van wilgentenen uit.

CvR: Het feit dat je dat soort design in je museum hebt, is dat niet een moderne vorm van de nostalgie die jij bestrijdt? Is dat niet een soort *retour à la patrie*, zoals we dat in de kookkunst hebben? We gieten het in een modern jasje?

ES: Als je nostalgie definieert als de hang naar iets dat geweest is, dan heb ik liever dat mensen hang hebben naar iets dat op dit moment aan te raken en te beleven is. Als je een ambacht in de context van een braderie plaatst, dan maak je er iets romantisch van. In veel gevallen was het gewoon een manier om producten te maken die in huis werden gebruikt. Meer was het niet. Tegenwoordig is de industriële en buitenlandse productie van kopjes en schotel-tjes veel goedkoper dan wat Koninklijke Tichelaar Makkum maakt. Daardoor oefenen steeds minder mensen het metier uit en krijgt het een speciale sfeer. Dan heb ik liever dat die speciale sfeer van nu is, dat we kijken naar wat Tichelaar nu doet.

CvR: Ook als mensen kijken naar tulpenvazen die ze zich niet kunnen permitteren? Dan belandt het weer op het podiumje van dure kunst, waar we toch al te veel van hebben.

ES: Dat is een goede vraag. Die tulpenvazen maken maar een heel klein gedeelte uit van wat Tichelaar op dagelijkse basis doet. Tachtig procent zijn gebruiksvoorwerpen die in winkels worden verkocht. Dit is een visitekaartje van zo'n onderneming. Dat hebben we samen gedaan. Zij konden zich dat niet permitteren, maar wij vonden het een mooi project. Tichelaar kon laten zien wat het kan en het museum had weer een mooi object voor de collectie.

Je kunt het ook over een andere boeg gooien, namelijk van luxe. Echte luxe is iets wat heel schaars is. Niet een tas van Louis Vuitton die in het oneindige wordt geproduceerd en die je overal kunt kopen, zelfs nep. Die nep is bijna net zo goed als de echte, wat dan weer de vraag stelt naar de waarde van de echte. Luxe is schaarste. De tulpentorens zijn gemaakt met de aarde waarop we staan en waarvan ook de bordjes en kopjes worden gemaakt. Dat is dus een hele mooie vorm van luxe.

Fantasieland

CvR: Het museum was ooit opgericht om iets te zeggen over de Zuiderzeecultuur. Het gaf voor een groot deel de cultuur van de werkende klasse weer. De oprichting past binnen de geschiedenisopvatting van die tijd, namelijk laten zien dat cultuurgeschiedenis niet alleen werd gemaakt in de bovenklasse, maar ook daaronder. Snijd je dat niet af, met je overgang naar moderne kunst en design?

ES: Het feit dat we het ene doen, betekent niet dat we het andere niet doen. Een van de grootste misvattingen is dat ik alleen maar moderne kunst en design heb gekocht. Ik heb meer gekocht dan mijn voorganger in vijftig jaar én evenzogoed oude kunst gekocht als nieuwe. Dat krijg weinig aandacht in de pers en dat is ook niet erg. Maar de collectie is daardoor veel evenwichtiger geworden.

Je moet je ook afvragen wat de werkelijke redenen voor de oprichting van het Zuiderzeemuseum waren. Net als nu

was het nationalisme bepalend. Als iemand in 1953 met hetzelfde idee was gekomen, dan was het museum er nooit gekomen. Bovendien is het opgericht vanuit de premisse dat je cultuur en geschiedenis kunt bewaren. Maar je kunt cultuur niet bewaren, want die verandert permanent. Vanaf het moment dat je haar bewaart, is ze dood, want die verandering geeft haar juist betekenis. En geschiedenis krijgt meer betekenis als je er vanuit het heden op terugkijkt.

CvR: Ook het beeld van de geschiedenis dat in het verleden heerste, is nog steeds relevant. Daarom moet je ook een beetje voorzichtig zijn met het museum zoals het nu is. Het toont de manier waarop men toen over geschiedenis dacht. Dat leert je vaak meer over de geschiedenis zelf.

ES: De pandjes in het Zuiderzeemuseum zijn recreaties. De huisjes zijn overgenomen in de jaren vijftig of zestig, met een inrichting uit die tijd. Die is er helemaal uitgesloopt,

De eerste tentoonstelling van het Zuiderzeemuseum was in de Drommedaris: *De Zuiderzee Museum Tentoonstelling*, 1949.
Foto: ZZM

terwijl dat nu heel interessant zou zijn geweest. Vervolgens werd er een inrichting uit de jaren twintig of dertig ingezet. De objecten zijn gewoon bij elkaar geharkt uit het depot. Je kunt zeggen: dat geeft een accuraat beeld van hoe men tegen het verleden aankeek. Nee, het geeft alleen maar aan dat de toenmalige directie een museum wilde bouwen dat het dagelijkse leven van de vroege twintigste eeuw moest uitbeelden.

CvR: En idealiseren.

ES: Inderdaad, vanuit een nationalistische gedachte. En zodra je geschiedenis gaat idealiseren, dan krijg je een laagje vernis over aspecten die minder fraai zijn. Dat is mijn grote bezwaar tegen het naspelen van geschiedenis, de *living history* of *reenactment*. Als je niet uitkijkt, kom je heel snel in een sfeer waarin je gaat idealiseren hoe mensen leefden. Terwijl hun tanden uitvielen omdat er geen tandartsen waren. Ze stonken omdat ze niet konden douchen en er geen

Plan Heyligenberg 1968. De architect Heyligenberg verzon de indeling in wijken, zoals de stadsgracht, de kerkbuurt en het vissersdorp.
Foto: ZZM

stromend water was. Ze gingen vroeg dood, er was veel kindersterfte en kinderen moesten werken op een leeftijd dat ze naar school zouden moeten.

CvR: Dat is een typisch moderne kijk: wij vinden dat kinderen naar school moeten.

ES: Wij leven nu.

CvR: Iedere tijd legt zijn eigen beeld op van hoe het bijvoorbeeld was om eenvoudig te zijn. Zo werd er binnen de geschiedenis heel lang gedacht dat er vroeger geen ouderliefde was, totdat uit onderzoek bleek dat er wel degelijk heel veel ouderliefde was. Iedere tijd legt vanuit zijn eigen geboorteland een eigen beeld van de geschiedenis op.

ES: We zeggen hetzelfde. Je moet zowel de goede als de minder goede kanten laten zien. Het museum was niet objectief. Het gaf een idealiserend beeld, uit zijn context gerukt, gerecreëerd, van een tijd waar niemand zich iets van kon herinneren en waar hedendaagse mensen zo doorheen prikken. Iemand met beetje verstand loopt hier rond en denkt: dit is een fantasiepark.

Platgoeien

CvR: En toen kwam jij en je keek er rond. En je dacht toen niet: ik bel de staatssecretaris op en vraag of ik het mag platgooien? Waarom nam je de beslissing om te vertrekken vanuit die bestaande context die er nog steeds staat?

ES: Ik vond een inspirerend klankbord in Anton Kos, die ik al vrij snel hoofd van de collectieafdeling maakte. Voor het jubileumjaar in 2008 besloten we om alles wat je met zo'n museum kunt doen uit te proberen. We kwamen tot de conclusie dat er veel redenen zijn om dat idyllische gebied te laten bestaan. Maar je moet er een nieuwe betekenis aan geven, die ook voor jongere mensen relevant is. Van de tweehonderd panden waren er minder dan dertig in gebruik. Dus met de honderd andere konden we iets doen. Dat hoeft niet altijd hedendaags te zijn. Je kunt

ook op een goede manier historiseren, waardoor het een beter en meer samenhangend verhaal wordt. Uit bezoekersonderzoek weten we bijvoorbeeld dat ambachten veel mensen aanspreken. Die breiden we uit, bijvoorbeeld met glas en keramiek.

De bezoekersaantallen liepen terug. En als we aan de Vrienden van het Zuiderzeemuseum vroegen waarom ze niet meer kwamen, dan zeiden ze: het is altijd hetzelfde. Nu zeggen andere Vrienden: er gebeurt te veel vernieuwends. Dat debat is goed, het is geen reden om te schrikken en iets anders te doen. Platgooien zou kapitaalvernietiging zijn. Je moet er iets van maken dat weer relevantie heeft. Dus niet alleen maar moderne dingen doen, maar verbanden leggen tussen heden en verleden. En wat je historisch doet, historisch juist doen. Het moet kloppen. Er moet een verhaal achterzitten, met positieve en negatieve dingen.

CvR: Dat is heel ingewikkeld en kost veel tijd. Kijk maar naar het Simon van Gijn in Dordrecht, dat oude patriciërshuis dat een museum werd. De huidige conservator is een van de betere historici van Nederland. Die maakt er weer een patriciërshuis van, maar dat gaat heel moeizaam.

Het museumpark werd op basis van originele stadsplattegronden gebouwd. Deze straat uit Harderwijk is vrijwel in zijn geheel te Enkhuizen terug te vinden.
Foto: ZZM

‘Je moet er iets van maken dat weer relevantie heeft. Dus niet alleen maar moderne dingen doen, maar verbanden leggen tussen heden en verleden.’

In de diepte

ES: Daar kom je op een heel goed punt. In het budget van het Zuiderzeemuseum is ruimte voor maximaal vijf conservatoren. Voor zoveel expertisegebieden, hectaren en gebouwen. Die mensen kunnen nooit van alle markten thuis zijn. Daarom beslisten we om ook conservatoren van buiten aan te trekken. Ze spitsen zich toe op één specialiteit, zodat ze meer in de diepte werken.

CvR: Het is ontzettend leuk dat je nu een aantal mensen hebt die op een creatieve en goede manier kijken naar je

collectie. Maar je bezit een heel belangrijke collectie en de oude conservatoren zijn weg. Als oud-hoofdinspecteur zeg ik dan: je hebt geen diepgaande kennis over de collectie meer in huis.

ES: We hebben een goede en zeer competente collectieafdeling van een flink aantal mensen, die samen een heel goed beeld hebben. Dat bleek bijvoorbeeld in de voorbereiding van de tentoonstelling *Gejaagd door de wind*. De tachtig deelnemende modeontwerpers, fotografen en stylisten merkten op dat ze precies weten wat er is. En diezelfde collectieafde-

François Hendrickx, Volendam.
Zwembad Slobbeland.

ling maakte de tentoonstelling *Schatten van de Zuiderzee*, waarin de veelheid en de rijkdom van wat we hebben tot uiting kwam. Maar ik moet je gelijk geven dat er een spanning ontstaat in het onderzoek naar de collectie.

CvR: Dat is een heel moderne tendens. Bijna alle musea hebben een afdeling collectiebeheer, waar uitstekend werk wordt geleverd. Maar vaak ontbreekt de diepgang. Vind jij dat ook?

ES: In het Zuiderzeemuseum is dat ingewikkeld. Dan ga je ervan uit dat die collectie is aangelegd met een bepaalde structuur. Terwijl het prachtige begin de advertenciacampagne uit 1948 was, met de slogan: ‘Geef alles wat u missen kunt, ook al lijkt het waardeloze rommel’. Vervolgens is er jaren zonder collectieplan verzameld. Kos en ik hebben voor de eerste keer in de geschiedenis van het museum in 2006 een collectieplan geschreven met daarin een richting van verzamelen. Je kunt nooit precies aangeven van wat je wel en niet gaat verzamelen, maar wel wat de gebieden zijn waarop je wilt excelleren, zoals mode, glas, keramiek, schepen. De richting is er. De grote uitdaging voor mijn opvolger is het onderzoek naar de voortzetting van de collectie.

Rijkscollectie

CvR: Zo zijn er excellente modecollecties in Nederland. Er is een aantal pogingen geweest om die een keer bij elkaar te zetten en er iets goeds mee te doen. Waarom blijft dat zo versnipperd? Waarom duikt mode nu eens op in het Zuiderzeemuseum en dan weer in Utrecht? En de hele mooie achttiende- en negentiende-eeuwse modecollecties die we in Nederland hebben, daar doet niemand iets mee.

ES: Dan kom je automatisch op de vraag: waarom wordt er überhaupt niet beter nagedacht over hoe je met de collecties in Nederland moet omgaan? Onze conservator José Teunissen pleit ook voor het samenvoegen van de modecollecties onder één beheer, zodat er ook echt goed onderzoek naar gedaan kan worden. Ik heb vanaf het eerste begin gezegd dat er rijksconservatoren moeten komen die

ieder op hun eigen gebied werken, net als bijvoorbeeld de rijksbouwmeester en de rijksadviseur voor het landschap. CvR: Dat herinner ik me inderdaad. Je zei: er is één rijkscollectie en het is toch idioot dat wij als museumdirecteur met ons stukje een eigen beleid voeren. Dat zou toch wel wat centraler kunnen.

ES: Er is maar één manier om een rijkscollectie goed te beheren, namelijk de beste mensen elk jaar een soort *state of the union* te laten schrijven. Dat ga ik in mijn nieuwe functie bij het Nationaal Historisch Museum ook bevorderen.

Het complexe beheer van de rijkscollectie is het gevolg van de verzelfstandiging. Er had destijds een inspectie moeten komen met de bevoegdheid om eisen te stellen en die te laten naleven. Dat is niet gebeurd en daardoor zitten we nu met het Instituut Collectie Nederland, dat maar een aantal taken op zich neemt en niet het nodige gezag heeft. Het is een complexe organisatie met een onduidelijke doelstelling, die veel geld kost.

CvR: Vind jij dat de overheid permanent verantwoordelijk is voor het in stand houden van de rijkscollectie? Zij is de eigenaar, zij betaalt ervoor. Nog afgezien van wie erover beschikt.

ES: Ook dat is niet goed gegaan in de verzelfstandiging. De basis waarop musea hun subsidie krijgen is volslagen

Francisco van Benthum, HOPE, A/W
2008/2009. Foto: Peter Stigter

onduidelijk. Niemand weet precies waarom musea krijgen wat ze krijgen. We weten wel waarom we geld krijgen. We vervullen namelijk een taak in opdracht van de overheid: het behoud en het beheer van de collectie, waarvan de Staat der Nederlanden eigenaar is. Volgens mij kun je een directe lijn trekken tussen de opdracht en de kosten die ermee gemoeid gaan.

CvR: Dat is historisch gegroeid bij de rijksmusea: het ene museum krijgt veel, het andere minder. Het heeft niks te maken met het aantal voorwerpen, de grootte van de collectie, de ingewikkeldheid van de collectie of van een gebouw, het is gewoon maar zo. In mijn ogen leidt dat tot onrechtvaardigheden. Jij vindt dat we op een eenduidige manier naar het rijksbezit moeten kijken?

ES: Als je eenmaal besluit dat je een rijkscollectie wilt hebben en dat die belangrijk is voor onze identiteit door de eeuwen heen, dan moet je daar zorgvuldig mee omgaan. Als was het je eigen postzegel-, boeken- of vlinderverzameling. Je mag die collectie niet onderhevig laten zijn aan de grillen van iedere willekeurige, tijdelijk aangestelde museumdirecteur.

Museumdirecteuren zijn ook maar mensen

CvR: Je moet een solide basis creëren.

ES: In de vorm van een niet te strak, maar wel gefundeerd beleid, dat de generaties overstijgt. We weten allemaal dat museumdirecteuren ook maar mensen zijn. Zij maken fouten in hun aankopen en afstoten. Je hebt iets nodig dat de museumdirecteur behoedt voor fouten. Dat gaat over *checks and balances*, over *governance*.

CvR: En het artistieke beleid, het tentoonstellingsbeleid, blijft dat het prerogatief van de directeur? De politiek stuurt er toch af en toe ernstig op aan om dat ook van hogerhand te regelen? Heb je daar geen last van?

ES: Je merkt natuurlijk dat bepaalde onderwerpen opeens heel populair worden in het subsidiecircus. Andere onderwerpen zijn minder populair. Dat vind ik persoonlijk niet

zo'n probleem. Op het moment dat je het geld uitgeeft, mag je eisen stellen. De overheid verdeelt het belastinggeld en mag dat doen op een manier die het volk dat hen heeft gekozen het beste vindt. Afhankelijk van de kleur van de regering liggen de accenten anders. Er is nu bijvoorbeeld meer aandacht voor religieus erfgoed. Een volgend kabinet doet misschien weer iets anders.

CvR: Moet er niet een soort constante onder liggen? Moet je geen centrale visie opleggen? Of laat je dat maar een beetje regionaal zich ordenen?

ES: Je kunt geen rechten ontnemen uit het feit dat iemand anders er een offer voor brengt. Als je iets wilt doen, dan moet je daar zelf een offer voor brengen. Als ik een tentoonstelling wil organiseren, dan mag ik mijn uiterste best doen om geld op te halen bij allerlei fondsen. Maar als zelfstandige onderneming moet ik in de eerste plaats denken: is dit een haalbaar project? Hoeveel mensen komen hierop af? Kan ik ook buiten de overheids sfeer geld vinden? Er zijn genoeg instanties waar je kunt aankloppen en bedrijven die je kunt

Oriol Texidor, *Espectadors XIII*, 2005.

motiveren. En wil niemand het betalen, dan moet je je afvragen of je product relevant is. En vind je het dan nog steeds relevant, dan steek je je in de schulden en zie je waar het schip strandt. Want zo werkt cultuur: je hoeft niet altijd met een nul onder de streep te eindigen. Je mag wel eens een jaar in de min gaan, als je het jaar daarop weer wat overhoudt. Dat is je eigen verantwoordelijkheid.

Verleden, heden, toekomst

CvR: Wat is er tijdens jouw periode als directeur wezenlijk veranderd in het Zuiderzeemuseum?

ES: Even los van alle museale theorie: die organisatie was er slecht aan toe. Mensen waren weinig gelukkig. Met driehonderd medewerkers heb je dan een groot probleem. Nu zijn we een populaire werkgever onder de musea. Dat is een van de belangrijkste zaken.

CvR: Hoe ziet de toekomst van het Zuiderzeemuseum eruit?

ES: Toen ik begon in 2006, zag die er vrij grimmig uit, gezien de sfeer in het bedrijf, de teruglopende bezoekersaantallen en het profiel van het museum in het land. Er werd vrij lacherig over gedaan. Op dit moment worden we zeer serieus genomen, niet alleen op het gebied van het beleid. Ons profiel is goed, mensen komen graag bij ons werken, bezoekersaantallen zijn weer op het niveau waar ze moeten zijn. De toekomst ziet er goed uit.